

## **ЗМІСТ**

**ВСТУП.....**

### **РОЗДІЛ І. ЗАГАДКИ ЯК ЖАНР ФОЛЬКЛОРУ**

1.1. Загадки як вид усної народної творчості. Поняття про загадку. Види загадок.....

1.2. Особливості та тематика загадок.....

Висновки до розділу І.....

### **РОЗДІЛ ІІ. ЗАГАДКИ ЯК СЕГМЕНТ МОВИ У ПОВІСТІ “КАЙДАШЕВА СІМ'Я” ТА ОПОВІДАННІ “БАБА ПАРАСКА ТА БАБА ПАЛАЖКА” ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО**

2.1. Загадки у повісті “Кайдашева сім'я”.....

2.2. Фразеологізми як елемент мови оповідання І. С. Нечуя-Левицького  
“Баба Параска та баба Палажка”.....

Висновки до розділу ІІ.....

**ВИСНОВКИ.....**

**ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....**

## ВСТУП

Сплеск наукового інтересу до мови, оскільки він розглядався в дискурсивній парадигмі, дозволив звернутися до вивчення традиційних феноменів в новому дослідницькому ключі. Одним з подібних феноменів є фольклор.

У даній роботі під фольклорним дискурсом розуміється колективна комунікативна діяльність особливого типу, що характеризується соціальною цілеспрямованістю і обумовлена позамовних факторами.

В даний час до вивчення фольклорного дискурсу, який побутує в традиційній культурі, відносяться також праці, присвячені сучасному стану фольклору (роботи Е. Бартмінського [2], А. В. Колістратової [5], Ю. А. Емер [11]).

Як і будь-який інший тип дискурсу, фольклорний дискурс включає в себе ряд жанрових форм, які обслуговують певну комунікативну ситуацію. Особливий інтерес в даному випадку представляють традиційні жанри, що демонструють свою актуальність як в традиційній, так і в новій сучасній культурі: лірична пісня, загадка (див. роботи С. Б. Адоньева [1], К. А. Богданова [3], І. В. Тубаловой [9], Ю. А. Емер [11]). У фокусі нашої уваги знаходиться саме жанр загадки, активно існуючий в традиційному і сучасному фольклорному дискурсі.

Опис даного жанру здійснюється на основі багатофакторної моделі, розробленої Ю. А. Емер [Там же, с. 18], в якій враховуються наступні характеристики:

- 1) соціокультурні (зовнішні умови побутування жанру);
- 2) комунікативні (мета, образ автора і адресата);
- 3) когнітивні установки;
- 4) особливості мовної репрезентації.

Як специфіки традиційної соціокультурної ситуації відзначимо те, що її відрізняє «невиділений особистості з соціуму, обумовлена, перш за

все, традиційним способом життя, відтворенням досвіду попередніх поколінь без істотних змін» [7, с. 11].

У зв'язку з цим загадка виступає в якості підручника життя, представляючи світ з точки зору фольклорного соціуму, відображаючи колективну систему цінностей. Досліджуваний жанр, в першу чергу, виконує дидактичну функцію, транслюючи певний погляд на предметний світ за допомогою фольклорного коду.

У сучасній культурі загадка зберігає навчальну функцію, яка переплітається з функцією соціодиференціюючою. «У міській культурі формується ряд закритих традицій, породжених потребою в ідентифікації та самоідентифікації членів тих спільнот, які прагнуть до культурної ізоляції, що призводить до виникнення специфічних культурних кодів і текстів, що існують всередині подібних спільнот [6].

Таким культурним кодовим текстом є і сучасна загадка, володіння якої в окремих випадках стає способом визначення приналежності до тієї чи іншої соціальної групи. Поряд з соціодиференціюючою функцією загадка в традиційній і сучасній культурі може наділятися обрядовими функціями. Специфіка досліджуваного жанру дозволяє актуалізувати здатність до виконання як обрядових, так і необрядових функцій.

У традиційній культурі загадка, як правило, є обрядовим жанром, включається в обрядові дії (весілля, полювання). Сучасна загадка в меншій мірі бере участь в обрядах (як правило, це весільний обряд викупу). Сучасна загадка функціонує в основному як необрядовий жанр, реалізуючи нарівні з вищезгаданими розважальну функцію.

Основною комунікативною метою жанру загадки є трансляція і перевірка знань носіїв культури про світ матеріальних цінностей, що сприяє стабілізації життєдіяльності фольклорного колективу.

У традиційній культурі подібні знання поставали у вигляді особливого таємного коду, обов'язкового до заучування. Завдяки присутності в традиційних текстах фольклорного коду загадки зберігали в собі особливу «ціннісну» інформацію, що виражено в описі і співвідношенні ключових для культури реалій.

В даний час спостерігається втрата фольклорної кодової системи. Завдяки взаємному впливу фольклору і письмовій літератури в сучасній свідомості все ж присутні фрагментарні знання фольклорного коду. В результаті цього деякі традиційні загадки залишаються включеними в актуальну сферу свідомості носія сучасної культури.

Отже, сучасна загадка являє собою багатогранне утворення, що включає в себе різноманітні види текстів. Здатність загадки до реалізації різних функцій мотивує багато в чому те, що її тексти виявляються затребуваними іншими типами дискурсу.

Так, наприклад, завдяки наявності навчальної функції тексти загадок можуть включатися в педагогічний дискурс. Установка на гру сприяє тому, що даний жанр може взаємодіяти з іншими дискурсами: медійним, побутовим, святковим.

## РОЗДІЛ І. ЗАГАДКИ ЯК ЖАНР ФОЛЬКЛОРУ

### 1.1. Загадки як вид усної народної творчості. Поняття про загадку.

#### Види загадок.

Серед розмаїття фольклорних творів справжніми перлинами виблискують загадки — коротенькі, дотепні описи предметів, подій, явищ, які потрібно впізнати та відгадати. Саме слово «загадка» походить від слова «гадати».

Загадки склалися народом для розваги, разом із тим вони тренували розум, розвивали спостережливість, кмітливість і творчу уяву. В їх основі лежить опис зовнішнього вигляду предмета чи його дії, порівняння з іншим, схожим предметом. Опис зазвичай є точним, вказує на одну чи кілька ознак, за якими знаходимо відгадку. Загадка — це художнє алегоричне зображення якоїсь істоти, предмета або явища шляхом несподіваного зближення її з іншою істотою, предметом або явищем.

Види загадок, які містять метафору або алегорію в тексті, вважаються найдавнішими. У них предмети побуту, явища, що відбуваються в житті живої і неживої природи, уподібнюються діям самої людини. наприклад: *Нагодуєш - живе, напоїти - помре. (Вогонь).*

Найбільш складний тип загадок містить особливу характеристику явища або предмета, про який йде мова. В їх описі використовуються слова, рідко вживаються разом з задуманим назвою предмета. Прикладом можуть послужити загадки: *Білі овечки бігають по свічці. (Верба). Посеред поля лежить дзеркало: скло блакитне, а рама зелена. (Ставок).*

З історії розвитку суспільства відомо, що в народі цінували не тільки тих, хто міг розгадувати загадки. На особливому рахунку знаходилися люди, які вміли говорити загадками. Серед своїх родичів вони носили звання мудреців, що володіють незвичайною ясністю розуму, кмітливістю, вигадкою. Часом їм приписувалися надприродні здібності.

Окремі види загадок мають в своїй основі не смисловий образ, а звуковий. Щоб знайти відповідь, необхідно вслухатися в кожне слово тексту. Певне поєднання звуків в них наштовхує на слово-відгадку.

Тут також необхідно проявити кмітливість, кмітливість. Ерудиція людини теж важлива при відгадуванні подібних загадок: *Цап-царапки: підбирай оберемки! (Граблі).*

Потрібно врахувати, існують старовинні загадки подібного виду, а також створені літераторами зовсім недавно. Помічено, що для сучасної людини найбільш важкі в розгадуванні твори, що з'явилися кілька століть назад. І це цілком зрозуміло. Пошук слова-відгадки змушує людину краще пізнати побут своїх предків, історію того чи іншого народу.

Загадка — своєрідний і дуже давній вид народної творчості. В сиву давнину загадкам надавали магічного значення, вони були пов'язані з культовими обрядами й звичаями, в них помітні сліди первісного світогляду. Вміле відгадування загадок вважалося ознакою розуму і щасливої вдачі.

Загадки служили засобом випробовування мудрості, зрілості людини. Згодом вони втратили свою колишню функцію і використовувались як одна з форм культурної розваги[1]. В передньому слові до збірки «350 загадок молодим і старим на забаву» (Коломия, 1911) її упорядник А.Онищук писав з цього приводу: «Збереться де гурток людей — чи то на вечерниціх у кого, на хрестинах або весіллю, а вже — біля веселих жартів і пісень — сипляться також загадочки одна за одною, наче з рукава.

Один загадує, інші думають над розгадкою, дають відповіді, та не все влучні, а він, певний, що ніхто не відгадає, — жартує з присутніх... Але нараз хтось дотепний відгадує, а сам, відгадавши, новою загадкою, як кажуть, заб'є клина своєму попередникові і т.д., забава весело продовжується...[2]

Загадка вживається не лише для активізації пізнавальних можливостей дитини (та й дорослих), практикованих етнопедогогікою, чи гуртової розваги, а й почасти містить у собі філософський зміст («*Ой що росте без кореня, / А що біжить без повода, / А що цвіте да без цвіту?*»), пов'язується із міфологічним світобаченням: «*Зоря-зірниця, красна дівиця, по небу гуляла, сльози роняла; / Місяць бачив — не підняв, сонце встало і забрало*» (роса).

У наш час загадки продовжують своє широке побутування, в першу чергу, у спілкуванні українців, але також почасти перейшовши у сферу ЗМІ, в тому числі і електронних.

Специфічні характеристики загадки - малий обсяг, який передбачає жанрово обумовлений набір мовних засобів, обмежене коло ключових тем - детермінують образ адресанта і адресата. Відзначимо, що опис способу адресанта як у фольклорі в цілому, так і в загадці зокрема являє собою певну складність, пов'язану з безавторством народної творчості.

На думку С. Б. Адоньєва, «щодо змісту можна припустити, що мовець не утворює сенс свого висловлювання, а вбачає його в ньому, особливим чином організовуючи відносини між власним досвідом і дискурсивними стратегіями, даними йому для його організації» [1, с . 55].

У традиційній та сучасній загадці адресант в значно меншій мірі, ніж в інших жанрах, виявляє здатність варіювати текст загадки. Це обумовлено лаконічністю тексту і специфікою мовних одиниць.

Так, для загадки Летить не птах, виє не звір традиційно відгадкою був вітер, тоді як в умовах сучасності даний текст отримує нові відгадки: граната, літак, ракета. Залучення лексичних одиниць з абстрактним значенням дозволяє вибирати кілька відгадок з кола подібних.

На мовному рівні дана особливість виражена в функціонуванні лексичних одиниць, що характеризуються наявністю спільних сем, а саме: рухова особливість і специфіка звукового ефекту.

У зв'язку з варіюванням відгадок в загадці слід зазначити, що адресат займає двоїсту позицію. І в традиційній, і в сучасній загадці, з одного боку, нарівні з адресантом він є творцем тексту, здатним виявляти творче начало. З іншого боку, творчість є обмеженою певною семантичною сполучуваністю лексичних одиниць, що позначають реалії в відгадці і предмет-заміну в загадці.

У жанрі загадки відзначається своєрідність когнітивних установок і їх вербальної репрезентації. В якості основних когнітивних моделей виступає стереотипний образ, під яким розуміється особливе ментальне утворення, що відбиває колективне уявлення про який-небудь об'єкт дійсності.

Стереотипний образ, представлений в жанрі загадки, містить важливе для фольклорного соціуму знання про світ фізичних сутностей. Однак бачення фрагмента дійсності не є статичним. Як правило, модифікація уявлення стереотипних образів є детермінованою певними факторами, в тому числі соціокультурним середовищем.

У зв'язку зі змінами соціокультурних умов побутування загадки деякі функціональні ознаки описуваних реалій можуть йти на периферію, в той час як у фокусі уваги опиняються їх зовнішні характеристики. Так, наприклад, в традиційних загадках про кішку найбільш часто актуалізовані функціональні властивості за допомогою моделювання ситуації полювання кішки на мишу.

У сучасній загадці про кішку актуалізуються інші риси тварини. Кішка в більшій мірі наділяється властивостями людини, які виражаються в особливостях зовнішнього вигляду (здатності носити шубу), дій (грітися, митися), а також в специфіці виробленого звукового ефекту (плакати, співати). “Живе у домі господар: шуба атласна, лапки оксамитові, вушка малі, так чуйні. Молоко п'є і пісеньки співає”.

В сучасних загадках зберігається мотив полювання кішки на мишку, однак його актуалізація представлена в сучасній культурі значно рідше. “Навіть по залізному даху ходить тихо, тихіше миші”. “На полювання вночі вийде, як днем все бачить”. Опис даної тварини в сучасній загадці здійснюється найбільш часто за допомогою опису характерних дій (муркотіти, дряпати, м'яко ходити, ступати).

У сучасній загадці в образі кішки в основному актуалізовані ознаки, спрямовані на опис зовнішнього вигляду і поведінки. Сучасні тексти характеризують кішку в співвідношенні з людиною, що багато в чому сприяє реалізації сенсу включеності даної тварини в коло сім'ї та простір будинку.

Вербальна репрезентація образів в загадці здійснюється за допомогою «мови фольклору», в якому бачиться і форма, і матеріал, з якого будується художній твір.

## 1.2. Особливості та тематика загадок

Однією з перших логічно несуперечливих і науково вмотивованих класифікацій, що не втратила свого значення і в наш час, була запропонована І. Франком у праці «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних». Аналізуючи первісний слов'янський світогляд, побудований на ідеалізації і персоніфікації сил і явищ природи, та давні релігійні вірування (анімізм, зооморфізм і антропоморфізм).

Першою за походженням дослідник вважає групу загадок, які називає анімістичними. До них зараховує твори, в яких неживі предмети, сили і явища природи представлені як живі істоти, тобто персоніфіковані чи одухотворені. Найдавнішими вважає ті з них, що тотожні чи суголосні зі старовинними праслов'янськими міфами про світобудову, походження світу, божеств, пов'язаних з природними явищами.

Наприклад, уявлення, що небо — батько, а земля — мати, знайшло відображення в загадках, типу «Тато високий, мама широка, син кучерявий, невістка сліпа» (Небо, земля, вода, ніч). Ремінісценцією міфів є загадки на зразок «Сидить півень на вербі, пустив коси до землі» (Небо, сонце, дощ), де небо зображене як світове дерево (елемент всіх євразійських міфологічних систем), а сонце — птах на ньому.

Подібною трансформацією міфу є зображення сонця як золотого коня (що перегукується з міфом про золоту небесну колісницю). Поклоніння одухотвореним силам природи і деякі табу на їхні імена синтезувались у загадках про сонце як панну із золотими косами, що спадають на землю (проміння); та зорю ранню чи вечірню у вигляді дівчини, богині, що плакала або загубила ключі: «Зоря-зоряниця, красная дівиця, до церкви ходила, ключі загубила, місяць побачив, сонце скрало».

Тут, як і в багатьох текстах календарної обрядовості, ключами зорі названа роса; те, що сонце скрадає ключі означає, що воно бере владу над світлом і днем.

Подібними є загадки про місяць в образі князя або пастуха: «Черета незлічена, толока незміряна, пастух ненайманий». Зорі, які заховались за хмари, уявлялись украденими чи втраченими вівцями.

У багатьох загадках елементи астрального культу поєднані з елементами інших культів, зокрема із культами вогню, домашнього вогнища, печі, хліба. Так, у загадці «Повна піч паляниць, посередині книш» маються на увазі зірки і місяць; небо та сонце нерідко порівнюються із піччю та хлібом: «За лісом за пралісом золота діжа кисне» або «За лісом червона діжа сходить».

Такі загадки, де сили природи зображені у вигляді звірів, становлять другу, дещо пізнішу групу, яку Франко називав зооморфічною. У зооморфічних загадках зафіксовані тотемічні вірування слов'ян і елементи поклоніння тваринам-тотемам. Найвиразніші з них ті, в основі яких лежить поклоніння корові, волу, бику: «Чорна корова всіх людей поборолла, а білий віл всіх людей на ноги підвів» (ніч і день).

Подібні образи зустрічаються у грецьких міфах (білі воли Гіперіона — сонця) та в індійських віруваннях, що говорить про спільне індоєвропейське тло. Це стосується й образів хмар у вигляді овець: «Сиві барани все поле залягли»; вітру в подібі коня: «Що біжить без повода?» а також інших явищ — вогню, води, грому, місяця, снігу, дощу, веселки та ін.

Значна група загадок, пов'язана з культом птахів: червоного півня, що асоціюється з вогнем — «Сидить півень на осиці, підняв догори косиці» (Вогонь і дим); золотої квочки з курчатами — «За горами, за лісами золота квочка золоті курятка водить» (Місяць і зорі); чорного птаха — ночі; білого птаха — снігу; сивого птаха — диму та ін. Франко

наголошує на такому цікавому і недрюгорядному факті, що символами явищ природи служать майже виключно домашні тварини та птиця (за винятком кількох загадок, де звірі нечітко означені), тому що «звірі, з котрими чоловік найближче живе, котрих вдачу найліпше знає, і котрі заразом, як нас поучає порівнююча історія первісних релігій, займали найбільше місце в первісній культі звірів (зоолатрії), спільним в більшому або меншому розмірі всім народам на певному ступені розвитку духовного».

До третьої групи належать антропоморфічні загадки, тобто такі, де явища природи і реалії дійсності порівнюються з людьми і людськими взаєминами. Наприклад, сонце — пан, місяць — пастух-най-мит; вітер — злодій; місяць — чумак, зорі — воли; замок — сторож та ін. Вони теж успадкували анімістичні риси, але, вказуючи на певні суспільні відносини і явища, є витвором більш сучасним і віддаленим від первісної міфології.

Детально зупиняючись на аналізі цих трьох груп, Франко зазначав, що всі інші загадки є «штучнішими», бо витворені народною уявою і фантазією, а тому є цікавими з точки зору фразеології і мови, а не світогляду чи змісту, закладеного в них. Їх можна умовно об'єднати у ще одну групу загадок, в яких явища чи предмети порівнюються з іншими явищами чи предметами. Наприклад, сніг — скатерть, ніч — покривало, веселка — міст, зорі — цвяхи, блискавка — коса та ін.

Інші класифікації загадок у переважній більшості побудовані на основі тематичного, а не історичного принципу. Так, І.П. Березовський виділяв такі тематичні групи:

1. Природа (Небо. Земля. Явища природи. Рослинний світ. Тваринний світ);
2. Людина (Фізична природа людини: будова тіла, життя і смерть. Матеріальне життя людини: їжа, одяг, взуття, речі домашнього вжитку);

3. Трудова діяльність людини (Освіта. Музика. Звичай та обряди. Абстрактні, загальні, умовні та зібрані поняття. Головоломки, шаради та різноманітні запитання);

4. Різні.

Поетика жанру загадок в основному характеризується загально-фольклорними рисами. Як уже зазначалось, найчастіше вони побудовані на основі метафори, метонімії чи розгорнутого паралелізму; основні механізми — персоніфікація, алегорія та іносказання.

У мові загадок вживаються традиційні сталі епітети («Густий ліс, чисте поле», Волосся, лоб). Засобом зображення неметафоричних загадок часто є порівняння («Білий, як пір'їна, холодний, як крижина», Сніг). Використовуються гіперболи («Ревнув віл на сто гір, на тисячу городів», Грім), тавтологічні вислови («Мур мурований, склеп склепований», «Бігунці біжать, ревунці ревуть»).

Для позначення певних предметів вибираються власні назви, найчастіше людські імена (кінь — Федько, півень — Гришко). Часто вони вживаються з метою римування чи ритмізації («Сидить Пахом на коні верхом», Окуляри; «Сидить Марушка в семи кожухах, хто її роздягає, той сльози проливає», Цибуля).

Ритміка загадок нерідко підкреслюється алітерацією («За лісом, за пралісом, за розсохачем бив бук бука буковим бичем», Довбня, клин, колода) чи звуконаслідуванням («Соломон, согодан, сьогодніца, собродіца, а зуб кланц», Замок і ключ). У цьому прикладі зустрічається ще один поширений в загадках прийом — неологізми, утворені на основі звукових (таракотинський чи іржинський — про замок) чи образних асоціацій («Чотири чотирнички, п'ятий Макарчик», Пальці).

Загадки дуже тісно пов'язані з іншими жанрами усної словесності. Перш за все, як уже зазначалось, генетично вони пов'язані з міфологією — містять елементи давніх вірувань (анімізму, тотемізму), — а також з

магією: споріднені із замовляннями, в яких з певних причин вказується не пряма назва предметів чи явищ, а їх описова метафорична форма. У найдавніших загадках збереглися залишки віри в магічну дію слова, тому подекуди в давніх колядках і віншуваннях зустрічаються побажання у формі загадок.

І. Березовський, порівнюючи ці два жанри, зазначав: «Розповідне начало в казці є основною ознакою епічного ставлення художника до дійсності, а в загадці воно фактично виражане ніби в прихованій формі. Справді, чимало загадок за характером образу є стислим, гранично сконденсованим викладом ознак певного явища, яке б могло бути предметом відтворення — в такому ж плані — значного за розміром художнього полотна.

Саме тому іноді один і той же образ фігурує і в казці, і в загадці, знаходячи різний ступінь деталізації, по-різному розгортаючи закладене в ньому розповідне начало у відповідності з можливостями кожного жанру».

Однак і самі загадки часто використовуються як парадигма сюжетобудування казок. Особливо у героїко-фантастичному циклі вони вводяться в канву тексту як один із шляхів випробування героя — перевірка його кмітливості і винахідливості, здатності мислити, аналізувати різні явища дійсності. Подекуди в казках загадуванням загадок ведеться двобій між героєм і антигероєм.

Тобто замість того, щоб мірятися силою, вони міряються розумом. Перемагає той, хто відгадав усі загадки супротивника. Таке вирішення розвитку сюжету казки не є випадковим. Відомо, що у давнину були випадки, коли два вороги чи навіть ворожі армії, щоб не проливати крові, «змагались», задаючи один одному загадки.

## Висновки до розділу I

Загадки виявляють тісний зв'язок із народною лірикою. У календарно-обрядовому циклі вони найчастіше зустрічаються у русаль-них піснях, де відгадуванню загадок надається магічна сила. Зміст цих пісень у переважній більшості однаковий. Русалка, зловивши хлопця чи дівчину, обіцяє відпустити, якщо той відгадає загадку. Варіанти загадок русалок — дуже різні, але однотипні. Як правило, вони залишаються нерозгаданими, а русалка забирає «жертву» з собою.

Спостерігається зв'язок жанру і з родинною обрядовістю, зокрема весільною драмою. У багатьох регіонах існує звичай, що наречений повинен відгадати ряд загадок перед тим, як до нього виведуть наречену. Це — спрощений і видозмінений обряд, коріння якого у дуже давньому звичаї випробування нареченого перед весіллям.

Якщо він не виконав запропонованих завдань чи не відгадав загадок, то він вважався недостойним нареченої, і вона не ставала його дружиною. Це зафіксовано у ряді загадок: «Сонечко-околичко, посередині живиця, хто не одгадає, не буде жениться» (Колесо і дзеркало).

Продовження використання загадок для виявлення здібностей хлопця чи дівчини у дошлюбний період зустрічаємо у ліричних піснях про кохання. Так, звертаючись до коханої, хлопець говорить:

... Загадаю загадочку Відгадаєш — моя будеш. Не вгадаєш — чужа будеш.  
Таке відгадування загадок могло також відігравати роль не випробування, а ворожіння.

Відлуння цього та інших звичаїв простежується і в епосі. З усіх епічних жанрів найближчими до загадок є казки — у них використовуються ті ж прийоми способу моделювання дійсності (персоніфікація, метафорика, алегорія, фантастичний компонент та ін.), тому в казках завжди створюється атмосфера загадковості.

## **РОЗДІЛ II. ЗАГАДКИ ЯК СЕГМЕНТ МОВИ У ПОВІСТІ “КАЙДАШЕВА СІМ'Я” ТА ОПОВІДАННІ “БАБА ПАРАСКА ТА БАБА ПАЛАЖКА” ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО**

### **2.1. Загадки у повісті “Кайдашева сім'я”**

Іван Семенович Нечуй-Левицький (справжнє прізвище – Левицький) – український прозаїк, перекладач. Він увійшов в історію української літератури як видатний майстер художньої прози.

«Кайдашева сім'я» – яскравий зразок реалістичної соціально-побутової повісті, у якій на матеріалі повсякденного життя селянства розкриваються характерні риси вдачі українського народу: його індивідуалізм, прагнення жити окремим, самостійним життям.

Автор у повісті вживає дуже багато прислів'їв і приказок. Так, старий Кайдаш говорить до Карпа: «В гурті каша їсться, а гуща дітей не розгонить»; «Хоч між дровами, аби з чорними бровами», - говорить Лаврін до матері прислів'ям і цим натякає на свою закоханість у Мелашку. У нього зустрічаємо ще таку приказку: «Не питай старого, а питай бувалого».

Улесливість Кайдашихи підкреслюється прислів'ям, зверненням до Мотрі в час сватання: «Щоб ти була здорова, як вода, щоб цвіла, як рожа...». «Нащо тобі заглядати в наші горшки?» - говорить Кайдашиха до баби Палажки, використовуючи приказку. Щоб розважити і заспокоїти Мелашку, стара Балашиха наводить таку приказку: «Дівка, як верба: де посади, то прийметься».

У повісті «Кайдашева сім'я» використано також пісенну творчість. Так, Мотря співає жартівливу народну пісню про свекруху. Лаврін словами пісні звертається до Мелашки: «Десь ти, моя мила, з рожі та з барвінку звита, що додержала мене до самого світу». Навіть мовчазний Карпо пригадує слова пісні, коли думає про Мотрю: «Ой, важу я на цю дівчину вражу, та не знаю, чи буде моєю...» Мати Мелашки, стара Балашиха, розглядаючи свою дочку після розлуки, також говорить словами

народної пісні: «У нас була, як рожка цвіла, а тепер така стала, як квітка в'яла».

Нечуй-Левицький використовує і такі види фольклору, як казки та замовляння. Словами казки розповідає Мотря батькам про свекруху: «В мене свекруха - люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише, а з носа гонить дим кужелем».

Вкладаючи в уста баби Палажки слова знахарки-шептухи, автор висміює нікчемність цього заходу лікування. Палажка не знає добре всіх слів замовляння, дещо додає від себе, і це викликає у читача сміх: «Пом'яни, господи, раба божого Омелька та ті книжки, що в церкві читають: єрмолой, бермолой, савтирю' і ще й тую, що».

Мова повісті багата на різні образні звороти. Серед них насамперед треба виділити багатство художніх порівнянь. Нечуй-Левицький не дарма вважається майстром порівнянь, і всі твори його пересипані, мов перлами, різноманітними порівняннями.

Для ілюстрації добираємо художньо яскраві порівняння, наприклад, про Кайдаша автор говорить: «червоний перець у горілці дражнив його, неначе цяцька малу дитину»; про Кайдашиху: «вона стояла над душею в Мотрі, наче осавула на панщині»; або ще: «висока та суха, неначе циганська голка»; про Мотрю: «Мотря теліпалась на стіні, неначе павук на павутинні»; «в великій, як макітра, хустці на голові Мотря була схожа на довгу швайку з здоровою булавою; про Мелашку: «Мелашка затріпала рученятами, неначе пташка крилами».

Автор у повісті вживає дуже багато прислів'їв і приказок. Так, старий Кайдаш говорить до Карпа: «В гурті каша їється, а гуща дітей не розгонить»; «Хоч між дровами, аби з чорними бровами», - говорить Лаврін до матері прислів'ям і цим натякає на свою закоханість у Мелашку.

У нього зустрічаємо ще таку приказку: «Не питай старого, а питай бувалого». Улесливість Кайдашихи підкреслюється прислів'ям, зверненням

до Мотрі в час сватання: «Щоб ти була здорова, як вода, щоб цвіла, як рожа...». «Нащо тобі заглядати в наші горшки?» - говорить Кайдашиха до баби Палажки, використовуючи приказку. Щоб розважити і заспокоїти Мелашку, стара Балашиха наводить таку приказку: «Дівка, як верба: де посади, то прийметься».

У повісті «Кайдашева сім'я» використано також пісенну творчість. Так, Мотря співає жартівливу народну пісню про свекруху. Лаврін словами пісні звертається до Мелашки: «Десь ти, моя мила, з рожі та з барвінку звита, що додержала мене до самого світу». Навіть мовчазний Карпо пригадує слова пісні, коли думає про Мотрю: «Ой, важу я на цю дівчину вражу, та не знаю, чи буде моєю...» Мати Мелашки, стара Балашиха, розглядаючи свою дочку після розлуки, також говорить словами народної пісні: «У нас була, як рожа цвіла, а тепер така стала, як квітка в'яла».

Нечуй-Левицький використовує і такі види фольклору, як казки та замовляння. Словами казки розповідає Мотря батькам про свекруху: «В мене свекруха - люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише, а з носа гонить дим кужелем».

Вкладаючи в уста баби Палажки слова знахарки-шептухи, автор висміює нікчемність цього заходу лікування. Палажка не знає добре всіх слів замовляння, дещо додає від себе, і це викликає у читача сміх: «Пом'яни, господи, раба божого Омелька та ті книжки, що в церкві читають: єрмолой, бермолой, савтирю' і ще й тую, що

Мова повісті багата на різні образні звороти. Серед них насамперед треба виділити багатство художніх порівнянь. Нечуй-Левицький не дарма вважається майстром порівнянь, і всі твори його пересипані, мов перлами, різноманітними порівняннями. Для ілюстрації добираємо художньо яскраві порівняння, наприклад, про Кайдаша автор говорить: «червоний перець у горілці дражнив його, неначе цяцька малу дитину»; про

Кайдашиху: «вона стояла над душею в Мотрі, наче осавула на панщині»; або ще: «висока та суха, неначе циганська голка»; про Мотрю: «Мотря теліпалась на стіні, неначе павук на павутинні»; «в великій, як макітра, хустці на голові Мотря була схожа на довгу швайку з здоровою булавою; про Мелашку: «Мелашка затріпала рученятами, неначе пташка крилами».

## **2.2. Фразеологізми як елемент мови оповідання І. С. Нечуя-Левицького “Баба Параска та баба Палажка”**

Іван Семенович Нечуй-Левицький – один із найвидатніших українських прозаїків реалістичного напрямку пошевченківської доби [Додаток А]. Заслугою письменника є розширення жанрових меж української літератури. Він виступає як новеліст, повістяр, драматург, автор художніх, історичних та етнографічних нарисів, літературно-критичних і мистецтвознавчих статей [5, с. 43].

Назавжди увійшли в скарбницю української класичної літератури гумористичні твори І. Нечуя-Левицького «Баба Параска та баба Палажка» («Не можна бабі Парасці вдержатись на селі» (1874) та «Благословіть бабі Палажці скоропостижно вмерти» (1875)) [Додаток Б], а також «Кайдашева сім'я» (1879) та деякі інші. Письменник, далекий від народницької ідеалізації селянства, правдиво відтворює негативні риси приватновласницької психології, що виникала на ґрунті пореформеного побуту села.

Новаторство І. Нечуя-Левицького полягало й у тому, що він, з одного боку, створив чудові зразки «оповідного» стилю, розширюючи і збагачуючи попередні форми, а з іншого – здійснив перехід до форми об'єктивно-епічного повіствування, відкривши значні можливості для детальних характеристик персонажів, яскравих реалістичних описів соціального побуту, інтер'єру й пейзажу [6, с. 84].

«Була одна недостача в українській народній літературі, – писав І. Нечуй, – вона описувала тільки добрий, світлий бік народного життя, не зачіпала його темного боку. Вона більше описувала його, як невинного терпільника, мученика, яко бідолаху й сіромаху, на котрого визвірилось усе, що стояло вище од його. Але цей мотив легко зрозуміти. Не треба забувати, що наша народна література появилась за часів панщини, коли народ терпів, як віл у ярмі... Письменники, по дуже натуральній причині,

прихиляли до його своє серце, жалували його і поминали недостачу й темні плями народної життя» [5, с. 6]. Саме на «темні плями» в житті українських селян звертає увагу читачів Іван Нечуй-Левицький у своїх гумористичних творах, тому ми й обрали оповідання «Баба Параска та баба Палажка» для свого дослідження.

Взаємини між бабою Параскою і бабою Палажкою складаються в умовах пореформеного села, коли ворожнеча виникає через клаптик землі або межу, що розділяє жалюгідні селянські наділи. Чудово відтворив письменник їхню психологію, влучну і шпарку мову. Весела піднесеність оповідної форми І. Нечуя настільки невимушена, барвиста, багата на гумористичні порівняння й епітети, фразеологічні звороти, що порівняно з нею навіть образна й жива мова Квітки-Основ'яненка здається занадто літературною.

Крім колоритної оповіді, комізм творів Левицького зумовлений їхньою оригінальною композицією. У ролі оповідача по черзі виступають Параска і Палажка. Вони дають одна одній нещадні характеристики і в той же час саморозкриваються. Стає очевидним і лицемірство «святенниці» Палажки, і шалена злість її суперниці [13, с. 43].

«Господи милостивий та милосердний! – вигукує Палажка, – і що я людям заподіяла? Сиджу собі в хаті тишком-нишком та богу молюся. Моя стежка тільки од хати та до церкви. Я ніколи не зачепила малої дитини, за всіх молюся богу, ще й Параску, стару суку, поминаю в молитвах» [12, с. ...].

Читача відразу насторожує несподіваний лайливий вираз «стара сука». А з дальшої розповіді виявляється, скільки заздрощів, злості й бажання накапостити криється за личиною зовнішньої лагідності баби Палажки.

У численних комічних ситуаціях виявляється алогізм (нелогічність), курйозність вчинків і поведінки бабів, – і все це допомагає читачеві

скласти об'єктивне уявлення про події. Невичерпна образність і гострота мови підсилюють естетичну цінність твору.

«Сільська баба так чесне язиком, як кресалом, що аж посиплються іскри поезії, – писав Левицький, обстоюючи демократизацію літературної мови. – Синтаксис її мови буде шаткований, повний викриків, не розвитий граматично, але живий, іскряний» [5, с. 6].

Поширеним художнім засобом у Нечуя є різноманітні порівняння. Несподіваність аналогій викликає веселу усмішку читача. Параска на весіллі, за словами її суперниці, «пишається та величається, як собака в човні», а ніс у неї, «як за сім гривен сокира». Багато порівнянь запозичені з повсякденного сільського побуту («стала, як стовп, чорного рота роззявила, неначе її хто віжками спинив»; «так і висунулась, неначе козак з маку»; «а вона, як собака через тин, так і плигнула проз мене через поріг» тощо). У 1909 р. Нечуй-Левицький знов повертається до цих же постатей («Біда бабі Парасці Гришисі», «Біда бабі Палажці Солов'їсі»), але оповідання виходять блідішими і здаються повторенням уже висловленого письменником у творах сімдесятих років [7, с. 61].

Перші оповідання про Параску і Палажку зразу викликали доброзичливі відгуки в критиці. Зокрема, М. Костомаров 1882 р. писав, що ці оповідання «по неподражаемому юмору, верности красок могут стать в уровень с гоголевским рассказом о том, как Иван Иванович поссорился с Иваном Никифоровичем» [8, с. 194].

Напевно, усім відомі такі фразеологізми, як: базарна баба, язиката Феська або баба Палажка (Параска). Вони синонімічні і означають «язикатий, чванливий, пихатий» [Додаток В]. Саме такими постають перед нами головні герої оповідання баби Параска і Палажка.

Усього у досліджуваному творі Івана Нечуя-Левицького («Баба Параска та баба Палажка») виявлено 58 фразеологічних одиниць.

На нашу думку, для того, щоб систематизувати наявний матеріал, доречно обрати класифікацію В. В. Виноградова, в основу якої покладено ступінь видозміни значення слова у різних синтаксичних і стилістичних умовах фразотворення, та яка передбачає розподіл фразеологічних одиниць на *фразеологічні зрощення, єдності й сполучення*.

При розподілі фразеологізмів за даною схемою до фразеологічних зрощень ми віднесли такі фразеологічні одиниці: *з'їхав з глузду, витріщає на мене баньки, даймо їй доброї прочуханки, лупати очима, прочитати молитву, повилазили баньки, на моє безголов'я, терпець увірвався, не гурт-то було (волосся), туди круть, сюди верть, аж намітка метляється, визвірилась на мене, язика висолопити, штрикає мене кілька день і ніч [12]*.

До фразеологічних єдностей ми зарахували такі фразеологічні одиниці: *не допик (пече) аж до живих печінок, обходжу (обминає) десятою вулицею, під землею лежала, аж зуби зціпила, розпустить язика, сидить у печінках, роззявить рота, не зведе зо світу, моє буде зверху, їсть очима, блиснула очима, губи надула, свого носа туди таки втирила, носом чути, тягне ті слова з рота, показує зуби, душа чує, згорнути руки, іскри з очей сиплються, зайнятися вогнем; гнучкий, як батіг з клоччя; пишається та величається, як собака в човні; ні в сих ні в тих; де не посій, то вродиться; молоко на губах не обсохло; води в рота набрала; хоч з мосту та в воду; хоч лягай в домовину; сиджу на язиці день і ніч; помаже язиком [12]*.

До фразеологічних сполучень віднесено такі фразеологізми: *підсолодила голос; промовила наче з медом та маком; неправди й заводу нема; бере злість; вода не освятиться; жаль бере; видно, як на долоні; пальцем не зачепить; вигадує таке, що й купи не держиться; насилу душа моя держиться в тілі; одіслала з гарбузом; не всі вдома; не було однієї клепки в голові; прийняти гріх на душу [12]*.

Таким чином, фразеологічних зрощень у досліджуваному творі 14, єдностей – 30, сполучень – 14; найчастіше, як бачимо, у творі Івана Нечуя-Левицького «Баба Параска та баба Палажка» зустрічаються фразеологічні єдності.

Фразеологічні єдності, як відомо, семантично неподільні фразеологічні одиниці, але цілісність їх умотивована значенням компонентів. Умотивованість фразеологічних єдностей опосередкована, більшість із них є образними висловами, причому образний стрижень, на якому вони виникають, може відчуватися більш чи менш виразно.

Саме тому можна дійти висновку, що Іван Нечуй-Левицький використовував більше фразеологічних одиниць, структура яких так чи інакше в певній мірі може змінюватися в залежності від стрижневого слова та відповідно до необхідності надати тексту того чи іншого емоційного забарвлення або авторського потрактування виразу.

У процесі дослідження були виявлені фразеологізми, які виступають синонімами до різних типів чи є еквівалентами слів. Саме вони свідчать про те, що автор намагався застосовувати якомога більше різноманітних варіантів однієї фразеологічної одиниці, уникаючи недоречних повторів, які б значно збіднили мовну канву творів письменника. Не можна залишити поза увагою й те, що, не зважаючи на фольклор, І. Нечуй-Левицький не тільки доповнював, переробляв, а й розщеплював давні фразеологізми, використовуючи їхні окремі елементи та створюючи авторські [11, с. 26].

Не ставлячи за мету досягти наукової мовознавчої вичерпності, ми в алфавітному порядку розмістили фразеологізми, що використав письменник в оповіданні «Баба Параска та баба Палажка», розтлумачивши їхнє значення.

## Фразеологічний словник-довідник

*Аж намітка метляється* – швидко йти.

*Блиснути очима* – глянути на кого-, що-небудь, виявляючи певні емоції (злість або радість).

*Видно, як на долоні* – видно дуже добре, чітко, виразно.

*Визвіритись (на когось)* – звертатися до кого-небудь або відповідати комусь із нестерпним роздратуванням, злістю.

*Витріщати (витріщити, вирячити) баньки* – широко розкрити очі, виражаючи здивування, гнів, безтямність тощо.

*Вода не освятиться («Без неї, бачте, ніде вода не освятиться»)* – щось не обійдеться без кого-небудь.

*Води в рот (рота) набрати* – втративши здатність або бажання говорити, вперто мовчати.

*Втирити (всунути, встромити) носа* – безцеремонно втрутитися в що-небудь, переважно в те, що не стосується когось (тебе), втручатися в чужі справи.

*Гнучкий, як батіг з клоччя* – про слабовільну, слабохарактерну людину.

*Дати (доброї) прочуханки (прочухана)* – дуже лаяти кого-небудь, бити, суворо карати, громити, розправлятися з кимось.

*Де не посій, то вродиться* – скрізь можна зустріти, побачити кого-небудь.

*Допекти (пекти) до (самих або живих) печінок* – дуже дошкуляти, завдавати прикрощів.

*Душа чує (чути душею) – мати передчуття.*

*Жаль бере – проймається співчуттям, тугою, скорботою.*

*Зайнятися вогнем – червоніти від злості, напруження; швидко скаженіти, ставати злим.*

*Звести з світу («... не зведе зо світу») – довести когось до загибелі, до смерті; погубити.*

*З глузду з'їхати («з'їхав з глузду») – збожеволіти, стати психічно хворим.*

*Згорнути (скласти) руки – нічого не робити, ні на що не реагувати.*

*Злість (зло) бере – хто-небудь стає розлюченим, злим, сердитим.*

*Зціпити зуби («аж зуби зціпила») – стримувати свої почуття, бажання; напружити всі сили.*

*Іскри з очей сиплються – стати злою, обуреною людиною; уживається для підкреслення чийогось гніву.*

*Їсти очима – невідривно, пильно дивитися на кого-небудь.*

*Купи не держиться (не тримається) («вигадує таке, що й купи не держиться») – що-небудь позбавлене логічного змісту, послідовності.*

*Лежати під землею («Якби я лежала під землею») – померти.*

*Лупати (блимати, кліпати) очима – виявити збентеження, розгубленість.*

*Моє буде зверху – я/він, вона переможу/переможе.*

*Молоко на губах не обсохло – хтось дуже молодий, неповнолітній, недосвідчений.*

*Надути (дути) губи* – сердитися, ображатися.

*На моє безголов'я* – на біду, на нещастя.

*Насилу душа держиться в тілі* – хто-небудь дуже слабкий, кволий, ледве живий.

*Не всі вдома; не було однієї клепки в голові* – хто-небудь дурний, недоумкуватий, має несповна розуму.

*Не гурт-то було (волосся)* – небагато, мало чогось.

*Неправди й заводу нема* – хтось дуже чесний, правдивий.

*Ні в сих ні в тих* – про надзвичайно неприємну ситуацію, скрутне становище; про стан нерішучості, розгубленості.

*Носом чути* – відчувати на рівні інтуїції; здогадуватись про щось, передчувати.

*Обходити (обминати) десятою вулицею* – остерігатися когось або чогось, намагати не зустрічатися.

*Одіслати з гарбузом* – відмовити тому, хто сватається.

*Пальцем не зачепить* – не заподіє нікому ні найменшої кривди, образи.

*Пишається та величається, як собака в човні* – про гордого чоловіка (людину).

*Підсолодила голос* – зм'якшувати, згладжувати заподіяну кому-небудь образу, говорячи ніжним голосом.

*Повилазили баньки* – хтось не бачить, не помічає або не хоче бачити кого-, чого-небудь.

*Показувати зуби* – посміхатися до кого-небудь.

*Помазати язиком* – говорити облесливо, нещиро; підлещуватися до когось.

*Прийняти (взяти) гріх на душу* – діяти проти власної совісті, прийнятих норм моралі; робити щось несхвальне.

*Промовила наче з медом та маком* – з ніжними, приємними інтонаціями в голосі говорити.

*Прочитати молитву («Та піди-бо, та прочитай молитву Солов'їсі»)* – виляяти, покарати когось.

*Роззявити рота* – говорити, казати що-небудь; починати промовляти щось.

*Розпустити языка* – говорити багато, не стримуватись у розмові.

*Сидіти в печінках* – дошкуляти, набридати; ставати неприємним, нестерпним.

*Сидіти на язиці («я в неї сиджу на язиці день і ніч»)* – хтось про когось постійно говорить.

*Туди круть, сюди верть* – швидкі, рвучкі рухи, раптові повороти в різні боки.

*Тягти (тягнути) слова з рота* – говорити повільно, спроквола, нехотя.

*Увірвався терпець* – зникла будь-яка можливість витримувати що-небудь; остаточно втрачено спокій, душевну рівновагу.

*Хоч з мосту та в воду* – у когось дуже скрутне, безвихідне становище; хтось у увідчаї; комусь дуже тяжко.

*Хоч (живцем) лягай у домовину* – надто тяжко; безвихідне становище.

*Штрикає мене кілька день і ніч* – щось болить, турбує постійно.

*Язика висолопити* – дуже втомитись, захекатися від бігу чи від роботи.

Пояснення значення фразеологізмів ми запозичили із словників Батюк Н. О. [4] та Удовиченка Г. М. [16-17].

## Висновки до розділу II

Сповнені комізму епізоди родинного життя Кайдашів. Кайдашиха і Мотря, змагаючись за першість у хатніх справах, б'ють горшки одне одному, сидять у неметеній хаті тощо. Гумор Нечуя-Левицького йде від самого життя, від народної творчості і є однією з найсильніших і найсвоєрідніших особливостей таланту письменника. Цей гумор має різні відтінки: від добродушного жарту до сатиричного сміху, залежно від того, на кого він спрямований.

Таким чином, вводячи багатообразні взаємні характеристики і комічні самовикриття героїнь, змальовуючи смішні сценки, що виявляють невідповідність між словами і вчинками оповідачок, „І.Нечуй-Левицький не порушує ілюзії народної „оповіді”, не перебиває її характерних інтонацій втручаннями від автора, а водночас створює класичні образи невгамовних, сварливих, сповнених енергії і злості, „язикатих” сільських бабів”.

## ВИСНОВКИ

Отже, друга половина XIX століття в літературі – відповідальний час появи сильної і художньо досконалої творчості тих письменників, які стали класиками вітчизняної белетристики, час утвердження нових жанрів, які показували психологію народу, його прагнення, боротьбу за національну свободу. Серед них – постать І. Нечуя-Левицького, за словами І. Франка, «всеобіймаючого ока України», захисника українського народу від агресивної русифікації, публіциста, історика, педагога.

Таким чином, вводячи багатообразні взаємо характеристики і комічні самовикриття героїнь, змальовуючи смішні сценки, що виявляють невідповідність між словами і вчинками оповідачок, „І.Нечуй-Левицький не порушує ілюзії народної „оповіді”, не перебиває її характерних інтонацій втручаннями від автора, а водночас створює класичні образи невгамовних, сварливих, сповнених енергії і злості, „язикатих” сільських бабів”.

Нахил до гумору письменник вважає невід’ємним елементом української національної психіки, «багатої на жарти, смішки, штукарства...» В оригінальному нарисі «Українські гумористи й штукарі» Нечуй з дивною виразністю й любов’ю відтворював різноманітні «етнографічно-психічні» типи народних гумористів. Він бачив не тільки індивідуальні характери талановитих носіїв сміху (бідний дякон Костецький, Василь Ел., Антон Радивилівський), а й своєрідні типи самого сміху – від легкого поверхового гумору «без перцю й полиньювої гіркоти» до влучного й дошкульного сарказму.

Коріння сатири й гумору письменника глибоко сягають також в український фольклор (комічна казка, пісня, анекдот, приказка) і в попередню літературу – від старовинних інтермедій і комічних сценок вертепу до творчості Гоголя й Котляревського.

На думку письменника, риси дрібновласницького егоїзму і забобони не відповідають високому покликанню народу, його прекрасній душі. Іронія І. Нечуя в повістях з селянського побуту не має характеру різкого осуду або зневажливої посмішки і далека від пустого зубоскальства в дусі письменників-«хохломанів».

Композитор М. Лисенко, аналізуючи гумористичні твори І. Нечуя-Левицького, зокрема принцип художнього зображення, писав: «У Нечуя – нікчемні чвари, безглузді баталії через дрібниці. І все описується серйозно, кожна, навіть найменша деталь освітлюється з усіх боків – і так, і сяк. Дрібниця до дрібниці. Краплина до краплини. А виходить море. Житейське море». Замисел такого зображення письменника полягає у ствердженні ідеї оновити моральні засади людини. Нечуй-Левицький вважав за необхідне показати болісну правду про бездуховне існування «середньої» людини [19, с. 63].

Відповідно до мети даної курсової роботи, нами було досліджено фразеологічні одиниці у творі Івана Нечуя-Левицького за допомогою виконання ряду завдань, які ми виконали, зокрема опрацювали велику кількість матеріалів наукової літератури, присвяченої відомостям про поняття фразеологічної одиниці та класифікації фразеологізмів; детально опрацювали текст твору письменника «Баба Параска та баба Палажка» і виявили у ньому фразеологізми, які систематизували відповідно до однієї з класифікацій, а саме В. В. Виноградова; з'ясували значення фразеологізмів та уклали словник-довідник.

Усього в оповіданні Івана Нечуя-Левицького «Баба Параска та баба Палажка» було виявлено 58 фразеологізмів. Розподіливши їх за класифікацією В. В. Виноградова, ми дійшли висновку, що письменник використовував більше фразеологічних єдностей.

У процесі дослідження були виявлені фразеологізми, які виступають синонімами до різних типів чи є еквівалентами слів. Саме вони свідчать

про те, що автор намагався застосовувати якомога більше різноманітних варіантів однієї фразеологічної одиниці, уникаючи недоречних повторів, які б значно збіднили мовну канву твору письменника.

Не можна залишити поза увагою й те, що незважаючи на прагнення уникати повторення фразеологічних одиниць, Іван Нечуй-Левицький все-таки використовував у своєму оповіданні однакові фразеологізми, щоб мати змогу підкреслювати зміст сказаного та передавати одні й ті ж почуття.

У процесі дослідження були виявлені власне авторські фразеологізми, створені за аналогією до раніше існуючих. Автор вдало використовував фольклор: не тільки доповнював, переробляв, а й розщеплював фразеологізми, використовуючи їх окремі елементи та створюючи авторські.

Дане дослідження, на жаль, не може охопити всієї багатогранної творчості автора. Проте, воно може бути базовим матеріалом для подальших більш детальних наукових розвідок, а також використане у практичній діяльності вчителя-словесника при вивченні у школі прозових творів письменника, бо вони мають велике виховне значення.

## ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Адоньева С. Б. Прагматика фольклора. СПб.: Изд-во Петербургского университета, 2004. 312 с.
2. Бартминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике. М.: Индрик, 2005. 512 с.
3. Богданов К. А. Повседневность и мифология: исследования по семиотике фольклорной действительности. СПб.: Искусство – СПб, 2001. 438 с.
4. Быкова А. А. К вопросу об определении загадки // Паремиологические исследования. М.: Наука, 1996. С. 105-107.
5. Колистратова А. В. Фольклорный дискурс: о некоторых лингвистических признаках манипуляции сознанием // Проблемы социально-экономического развития Сибири. Братск: ГОУ ВПУ БрГУ, 2011. С. 81-85.
6. Неклюдов С. Ю. Несколько слов о «постфольклоре» [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/postfolk.htm> (дата обращения: 05.10.2012).
7. Никитина С. Е. Устная народная культура и языковое сознание. М.: Наука, 1993. 324 с.
8. Славянские древности: этнолингвистический словарь / под ред. Н. И. Толстого. М.: Международные отношения, 1995. Т. 4. 656 с.
9. Тубалова И. В., Эмер Ю. А. Ценностная картина мира традиционного и современного фольклора // Картины русского мира: аксиология в языке и тексте. Томск: Изд-во ТГУ, 2005. С. 175-296.
10. Чистов К. В. Народные традиции и фольклор. Л.: Ленинград, 1986. 303 с.

11. Эмер Ю. А. Миромоделирование в современном песенном фольклоре: когнитивно-дискурсивный анализ: автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Томск, 2011. 41 с
12. Загадки / Вступ, ст. І.П. Березовського. — К.: Дніпро, 1987. — 158 с
13. Закувала зозуленька: Антологія української народної творчості. — К., 1989. — С 427—552.
14. Колесса Ф. Усна народна словесність. — Едмонтон, 1983. — С 145—148.
15. Кононенко В. Шляхами народних приповідок. — К.: РВЦ «Проза», 1994. — 208 с.
16. Народ скаже — як зав'яже: Українські народні прислів'я, приказки, загадки / Вступ, ст. Н. Шумади. — К., 1971. — 230 с
17. Пазяк М.М. Українські прислів'я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії. — К.: Наук, думка, 1984. — 204 с.
18. Приповідки або українська народня філософія. — Едмонтон, 1998. — 355 с.
19. Прислів'я та приказки. Природа. Господарська діяльність людини / Вступ, ст. М.М. Пазяка. — К.: Наук, думка, 1989. — 480 с.
20. Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / Вступ, ст. М.М. Пазяка. — К.: Наук, думка, 1990. — 528 с.
21. Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / Вступ, ст. М.М. Пазяка. — К.: Наук, думка, 1991. — 440 с.
22. Українські приказки, прислів'я і таке інше: Збірники О.В. Марковича та інших уклад М. Номис / Вступ, ст. М.М. Пазяка. — К.: Либідь, 1993. — 768 с